

CENAB ŞAHABEDDİN'İN SİYASÎ FIKRALARI

Hakan Sazyek

Modern Türk şiirinin öncü adlarından Cenab Şahabeddin (1870-1934), edebiyatımızda şiirin yanında değişik türlerin sınırları içerisinde yer alan eserleriyle de faaliyet göstermiştir. Tiyatro, gezi, hatıra, özdeyiş gibi türler, onun edebiyat alanındaki diğer çalışmalarını kapsar. Cenab Şahabeddin, yazı faaliyetini edebî eserlerinin ötesinde de sürdürmüştür. Monografileri, yarım kalan sözlük çalışması, dil meselelerine dair yazıları, polemikleri, siyasî ve sosyal konulara değinen makaleleri bu faaliyetin verimleri olarak dikkati çekmektedir.

Cenab Şahabeddin'in *Kalem* dergisinde "Dahhâk-i Mazlûm" takma adıyla yayımladığı siyasî fıkralar da onun bu tarz çalışmaları arasında yer almaktadır. Onun "Dahhâk-i Mazlûm" imzasıyla yayımlanan beş siyasî/mizahî yazısı vardır. Bunlar "Ben Niçin Meb'ûs Olmadım?", "Ma'zûlün Gevezeliği", "Bir Hâdise-i Cevviye", "Azîzim Huşyâr" ve "Siyâsî Konferans" başlıklarını taşır 1. Bu beş yazıda işlenen konular genellikle Meclis-i Mebusâna yöneliktir. Meclis çalışmalarının verimsizliği, mebusların tembelliği ve basiretsizliği Cenab'ın ironik anlatıma dayalı mizahî üslûbu ile okuyucuya duyurulur. Bu yazılar içerisinde "Ben Niçin Meb'ûs Olmadım?", edebiyatımızdaki bazı olumsuz durumlara değinmesi; "Siyâsî Konferans" ise alegorik anlatım tutumuyla dikkati çekiyor. II. Meşrutiyetin ilânından birkaç ay sonra yayınına başlanan bu mizahî yazılarda, söz konusu dönemin getirdiği sosyal ve siyasî serbestinin izleri yoğun olarak görülür. Cenab da, yaratılışında var olan aykırılığı, muhalifliği bu serbest ortamda daha özgürce yansıtma fırsatını bulmuştur, diyebilirim.

Son olarak, Cenab'ın bu yazılarda kullandığı takma ada değinmek istiyorum. Bilindiği gibi Dahhâk, İran mitolojisine ait bir figürdür. Fars ve Divan şiirlerinde zalimliğin sembolü olarak değerlendirilmiştir. Aynı efsanede ona karşı çıkan Gâve ise edebiyatta zulme başkaldırmanın örneğini oluşturur². Burada önemli olan nokta, Cenab'ın zalimliğiyle ünlü Dahhâk'ı paradoksal bir tutumla "mazlûm" sıfatıyla birlikte takma ad olarak kullanmış olmasıdır. Ayrıca Hüseyin Suad (Yalçın) da kısa bir süre sonra Cenab'a nazire olarak "Gâve-i Zâlim" imzasıyla yazılar yayımlayacaktır aynı dergide.

Cenab Şahabeddin'in bu yazıları, dönemin siyasî olaylarına ve kişiliklerine yaklaşımdaki eleştirel, nükteli ve ironik tutumu ile siyasî mizahımızın, yüzyılın başında ulaştığı konuma güzel birer örnek teşkil etmektedir.

Ben Niçin Meb'ûs Olmadım?

Az kaldı olacaktım. Hattâ programımı bile hazırlamıştım. Tahmin buyuracağınız veçhile edebî program!

Âsâr-ı nefise-i kalemmyemizi sehpâ-yı meşrûtiyet üstüne rekz ve i'lâ: işte parlamentoda mihver-i harekâtım bu maksad-ı ulvî olacaktı.

Evvelâ- Sirkat-i şî'r eden kat'-ı zeban lâzımdır,- mısra'ının ilgasıyla beyne'l-üdebâ intihalde hürriyet-i kâmile.

Saniyen imlâyâ, sarfa, nahve, bedî'e, beyâna, neye â'id olursa olsun kâffe-i hatâyâ-yı edebiyeye arasında uhuvvet-i tâmmе.

Sâlisen bi'l-umûm edebî liyâkatler arasında müsâvât-ı mutlaka,

ilânını talep edeceğim. Recâî-zâde Ekrem, Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret, Hâlid Ziya Beyler gibi bazı hod- kâmân-ı muharrirîn müstesnâ olmak üzere kâffe-i üdebânın programımı alkışlayarak intihabımı te'min edeceklerinde şüphe yoktur. Yalnız intihabımdan değil Meclis-i Meb'ûsânda muvaffakiyetimden de emin idim: Taşradan intihâb olunup gelen diplomatlarımızla görüştüm; tekliflerimi ez- dil ü can kabul edeceklerini söylediler; yalnız ..... Meb'ûsu makâm-ı i'tirâzda dedi ki:

Serbestî-i intihâli siyâsî programlara da teşmil etmeli idiniz... Maksud-ı müşterekimiz vatana hizmet olduktan sonra efkâr-ı meb'ûsân arasında hududlar, gümrükler, kolcular hisso lunmak yakışır mı?

Hürriyet-i mübadele. İşte miftâh-ı terakkî!

Programımın bu noksanını da ikmâl etmeği va'd ederek cebimde üç yüz elli -hadd-i nizâmîden elli tâne ziyâde!- mühürlü bir tavsiye-nâme ile i'lân-ı namzedî etmek üzere şehremânetine doğru giderken Bâbîâli pişgâhına gelince sadr-ı merhûm Halil Rifat Paşa'nın bir kavî-i siyâsîsi hâtırına geldi:

Meclis-i Vükelâ salonu altında bomba patladığı dakikada Pâşâ-yı müşârünileyh aslâ silsile-i ahlâmını kaybetmeyerek:

-Paşalar uykunuzda devâm ediniz.

demiş ve yâr u ağyârı nebâhat-ı diplomatikasına hayran bırakmıştı.

Bu mafhar-ı tarihimiz münâsebetiyle kendi kendime dedim ki:

Acabâ meb'ûslarımızı esnâ-yı müzâkerede uyanık tutmak için Dâhiliye Nezâreti ne tedbir ittihâz etti?

Ve namzedliğimi i'lândan evvel bunu anlamak istedim; Bâbîâli'ye girdim. Hakkı Bey nazar-ı hikmet-i siyâset-ber-endâzânesiyle ser-tâ-pâ süzerken maksud-ı ziyâretimi arz ettim; siyâsî-i müşârünileyh sebbâbe-i vakârını izâr-ı tefekkürüne dayayarak buyurdu ki:

-Hayır, büfede yalnız tenşît-i efkâr için yazın keskin şıra ve kışın Marmarik boza. Ve her mevsimde teshîl-i belâgat için Yanos suyu bulunacak... İşte bu kadar!

Titreyerek sordum:

-Meb'ûsâna her ictimâ'da biraz enfiye dağıtılsa...

Hakkı Bey sabırsızlandı:

-Olamaz, parlamento nizâmâtına mugâyirdir...

Bu hükümde öyle bir kat'iyet vardı ki menba'-ı talâkatimi kuruttu.

Dışarıda kendi kendime düşündüm: Böyle büfesinde enfiye bulunmayan bir mecliste ihtiyâcât-ı milliyemi zin en şedîdi düşünülmemiş demektir; varsın bensiz uyusunlar, dedim! Ve işte bunun için meb'ûs olmadım..

(Kalem, S.12, 7 Teşrin-i sâni 1324, s. 5-6.)

Ma'zûlün Gevezeliği

Bâbıâli karşısındaki ma'hûd kırâ'athânededen fırlayan mutasarrıf ma'zûlü koluma sarıldı. Çenber sakalını omuzuma sürerek, biraz niyâz ile, biraz ketûmâne, biraz yılışık:

-Sizden bir ricam var, dedi; beni Dâhiliye Nâzırına takdim ediniz...

Ömrümde bu kadar şaşırdığımı tahattur etmiyorum:

-Ciddî mi söylüyorsunuz? dedim; galibâ Dâhiliye Nâzır kimdir, siz biliyor musunuz?... Ben nerede, Hakkı Bey nerede? O sizin zannettiğiniz gibi alelâde bir nâzır değil, iki, üç nâzırdan ve daha doğrusu mecmû'-ı nuzzârdan ziyâde bir şeydir... Hiç o beni nezdine kabul edebilir mi?

-Ne yapalım, şimdi gazetecilik her yere nüfûz için mu'teber bir pasaporttur, diyorlardı da...

Her yere, evet!.. Fakat Hakkı Beyin huzûru her yer değildir, her yerin hâricinde bir yerdir, hattâ diyebilirim ki bir yer bile değildir... Sizi isterseniz Gospordin Bernard'a, Prens Döğol'e, İran Şahına, Mollâ-yı Hâfız'a takdim edebilirim. Fakat Hakkı Bey! İşte bu, cesâretimin fevkindedir. Ona bir zâtı takdim etmek değil, onun karşısına çıkmak değil, oturduğu mahallede ikâmete bile cesâret edemem!.. Hem de size bu arzû-yı mecnûnâne nereden geldi?...

O zaman muhatabım iki elinin dırdır parmağını mi'desi üstüne dayayarak acı bir işmîzâz ile:

-Açlıktan, dedi.

İstîzâh ettim. Ma'zûl dostum anlattı:

-Hakkı Bey ile mu'ârefesi olmayanlara Dâhiliye'de me'mûriyet yok, dediler. Nâzır beyin tanımadığı adamlar bir nev' Avusturya malı sayılır, beyhude koridorlarda dolaşmasınlar, diyorlar. Hem de bu usûl-i meşrûtiyyet iktizâsı imiş... Nâzırlar mes'ûl, değil mi ya, bilmedikleri adama nasıl me'mûriyet versinler de kefâlet-i ma'neviyyeleri altına alsınlar... Bunun için nâzır beyle âşinâlığınız yoksa me'mûriyet alamıyorsunuz... Hakkı Bey şimdiye kadar evvelâ sınıf arkadaşlarını yerleştirdi; rivâyete nazaran şimdi de hâricdeki ehîbbâsını düşünmek sırası gelmiş... Ah, bilmiş olsaydım. Hakkı Beyefendiye vaktiyle hemen her akşam Tepebaşı bahçesinde görürdüm, böyle olacağını bilseydim, kendimi takdim ettirmek için ne güzel vâsıtalar bulabilirdim.. Çünkü müşterek dostlarımız vardı! Hem mu'ârefemiz bugün Hakkı Beyin de işine yarardı: Diyorlar ki bugün bir münhal doldurmak üzere bir me'mur tevlid etmek isteyince dimağı o kadar tahammülsüz ıztırâblara uğruyormuş dâhilden hârice öyle tazyîkât-ı şedîde icrâ ediyormuş ki her yeni kaymakam ta'yîn olunuşta saçlarından bir

telini, mutasarrıflar için iki telini, vâliler için -vilâyetin sınıfına göre- üç dört ve hattâ beş telini kaybeyliyormuş. .

-Demek ki bu gidişle kadro tamam olmadan evvel...

-Evet. O cesîm küre-i dehâ'etin bir atkestânesi gibi çırpıplak kalmasından korkuluyor.

-Tesâdüfe bakınız ki nezle mevsimi de geldi, çattı. Halbuki Hakkı Bey aksırırsa bütün Avrupa kabinelerinin öksürmeğe mecbûr olacağında şüphe yoktur.

-Ve bütün büyük burunlar akmağa başlayacak, o da ma'lûm... Fakat elden ne gelir? Bereket versin ki bu kıyâmet- i siyâsiyye daha yarın, öbür gün kopacak değildir. Zîrâ, müsterih olunuz, ser-i âlî-i nezâret-penâhîlerinde - son istatistiklere nazaran- daha altmış dokuz tel var... Haylice değil mi?

-Altmış dokuz tel!... Demek ki Etyemez civârı müntehib-i sânilerinin adedine müsâvî...

-Maksada ric'at edelim: Şimdi anlıyorsunuz ya, beni nâzır beye takdimden milletçe, devletçe ne kadar menfa'at tahakkuk edecek... Hissiyât-ı vatan-perverânenize mürâca'at ederim. Düşününüz, eğer takdime karâr verirsiniz, işte kartım... Menâfi'-i siyâsiyeyi nazar-ı dikkatinizden dâr tutmayınız...

Nihâyet kolumu salıverdi; aman bu ma'zûller!

(Kalem, S.13, 13 Teşrîn-i sâni 1324, s.3.)

Bir Hâdise-i Cevviyye

İtirâf ederim: Ale'l-umûm ma'ârif ve ale'l-husûs fûnûn ile hiçbir alışverişim olmamıştır. Bu cihetle mütefennin dostumun îzâhât-ı mustalahasım ihâta edemem; ancak şu kadar anlayabildim ki küre-i arz karîben akreb ve sertan burçlarının te'sîrinden kurtularak bilmem hangi esbâb-ı câzibe vü dâfîa dâfi'adan nâşi sünbûle ve mîzân (Dağistanlı Murad Beyinki değil!) burçlarının dâ'ire-i nüfûzuna girecekmiş. Ba'dezîn hamel burcunun yalnız kadınlarla ve sûr burcunun yalnız erkeklerle münasebeti kalacakmış!

Bu öyle bir hâdise-i cevviyye imiş ki bütün şu'ûn-ı hâzıra-i zemîni ber-aks edebilirmiş. Mütefennin dostum ilâve etti:

-Meselâ bir sabah göreceksiniz ki güneş garbdan doğuyor...

O zaman bu ihtilâl-i hâriku'l-âdenin memleketimizde tevlîd edebileceği âsâr-ı inkılâbı düşündüm:

O gün Yenicâmi saatinin ayarı bozulacak; kurenâ-yı sâbıkadan Râgıb Paşa gazete müvezzî'i olacak.

Ahmet Rızâ Bey idâre-i meşrûtenin mazarrâtını ta'dâd ile hükûmet-i müstebide lehinde bir nutk-ı mufassal îrâd edecek;

Pöruüdos gazetesi ser-â-pâ Türklerin fezâ'il-i ahlâkını nâtık mülâkât-ı sâdık ile dolacak;

Rızâ Tevfik Bey akşama kadar sâkit kalacak, felsefeye dâ'ir bile bir şey söylemeyecek;

(İkdâm)ın başmakalesinde bülend, fâhir, câzibe-dâr, mu'allâ kelimelerle (ki) edatına tesâdüf olunmayacak;

Sefir Hakkı Bey Roma'da bir büyük perukâr salonunda uzun lepiska, kıvrıcık saçlarını ortadan ikiye ayıracak;

Meclis-i Meb'ûsânımız bir mes'ele- i nâfi'a müzâkeresine başlayacak;

(Tanîn) üç sütunluk bir bend neşrederek vükelâ-yı hâzıranın kıyâset-i idâresini alkışlayacak;

Hâriciye Nâzın Tevfik Paşa bir mahâret-i siyâsiyye gösterecek;

Islık çalarak, elinde bastonunu çevirerek Beyoğlu caddesinde seğirten bir delikanlı görüp; "Bu züppe genç kimdir?" diyecek ve "Tanımadınız mı? Sadrazam Kâmil Paşa!" cevâbını alacaksınız!

(*Kalem*, S.19, 25 Kânûn-ı evvel 1324, sS-6.)

Azizim Huşyâr

Cuma ertesini günü ben de gittim, Meclis-i Meb'ûsâna demek istediğimi anlarsınız. Çünkü şeyhülislâm efendi isticvâb eyleyecekti. Evvelden beri dest-i takdîrin beni bâb-ı fetvâya sevk ve tarîk-i ilmiyyeye idhâl etmediğinden dolayı tâli'imden şikâyet ettiğim malûmunuzdur. Fî'l-hakîka dünyâyâ gelir gelmez kıdvetü'l-ulemâ'ül-mütehakîkîn unvânı kazanmak, beşiğine asılı ders-i âm rû'ûsu, bez bohçası içinde arpalıklar, samanlıklar, bütün bir çiftlik parçası bulmak menâfi'-âşinâ bir adam için ele geçirilmesi arzu olunmayacak şey değildir. Bundan başka kânûn-ı verâset dâ'ire-i meşîhat hâricinde hiçbir yerde bütün kemâliyle câri olmaz. İnsan kazasker-zâde olmak sa'âdetine bir kere nâ'il oldu mu babasının şemâ'il-i cismâniyye ve melâhat-i fikriyyesine değil, yalnız pederinin vefâtında malına değil hayatta attığı ilk hatveden i'tibâren bütün mesleğine vâris olur.

İşte bilmem nerenin meb'ûsu Zeynelâbidin Efendi bu hudûd-ı tevârüsün şeyhülislâm-ı sâbık zamanında biraz fevkalâde dallanmış olmasından nâ- hoşnûd görünüyordu. Rivâyete nazaran o devirde ricâl-i ilmiyyenin yalnız evlâd ve ahfâdı değil en uzak ta'allûkâtı, komşuları uşakları ve hattâ... uşaklarının komşuları arpalığa vâris olmuş.

İyice işitemedim ama mu'terizîn-i meb'ûsândan biri, gâlibâ:

-Bu kadar âlem-i bi'l-verâseye Anadolu'nun bütün arpası yetişmez, bâ-husûs ki ba'zı vilâyâta bu sene kaht-ı şair var. Binâ'en-aleyh sâbık müftü'l-enâmın zevât-ı malûmeye münâsib gördüğü arpalıkların beytü'l-mâle i'âdesini taleb ederim... dedi, ve ilâve etti:

-Hakk-ı tevârüsü tevâtür-i bünyesiyle sabit olmayanların zâdegân arpalığına iddi'â-yı liyâkat u istihkâk edememeleri esbabının istikmâlini talep eylerim.

Bir meb'ûs-ı dîger de nâ'iblerin eğlencelerinden bahse lüzûm hissetti. Ve i'tirâf etmeli ki bir Emil Zola talâkat-ı tabî'at-pesendânesiyle bahsetti. Eğer bu naturalist hatîbi meb'ûs-ı hicâb-âşinâ İsmail Paşa tam vaktinde mürâ'ât-ı âdâb-ı riyâyâ da'vet etmemiş olsaydı yalnız (Nana)dan bir parça değil Sokrat ve Bukrat'tan neler dinlemeyecektik!

Bu tozlu menâzıra ber-mu'tâd taraf-ı müvziha celb ve te'mîn-i i'timâd ile nihâyetlenmek üzere idi ki biraz nefes almak için koridora indim. Orada en müteşebbis parlamentocularımızdan bir halka-i siyâset habs-i enzâr ediyordu.

Ah, Meclis-i Meb'ûsân kapısında müdâvele edilen bu fikirleri bir fotoğrafla cem' ve zabtetmek kâbil olsaydı, cihânın en amelî iksîr-i terakkisi elde edilmiş olurdu.

Tasavvur ediniz azîzim Hüşyâr ki birisi şöyle diyordu:

-Monşer ben feministim. Bir takrîr hazırlıyorum. Bir kadınlar kulübü küşâd edilmesini talep edeceğim. Vâkı'â Fenelon kadının kemâli gölgede görünür demiş ama gölge mutlakâ herkesin kendi dört duvarı içinde yaşayan bir hayvan değildir ya...

Bir ikincisi atıldı...

Bendeniz de ma'ârifçe ba'zı ıslâhât düşünüyorum. Ez-cümle elifbâyâ kargacıktan başlamak.

Bahsin derinleştığını ve artık hudûd-ı idrâkimi aştığını anlayarak uzaklaşmağa karar verdim.

(Kalem, 5.29.5 Mart 1325, s.7.)

Siyâsî Konferans

Geçen pazar gecesi bir mahfel-i husûsîde dinlediğimiz siyâsî konferansın ba'zı aksâmını - te'mîn edeceği menâfi'-i mühimmeye binâ'en ber-vech-i âti naklediyoruz:

"**Rızâ** -yı şehriyârî ve **tevfik**-i Bâri ile sitâre-i pür-**nûr**-ı hürriyyet işte arz-ı **tal'at** etti. Şimdiye kadar içtiğimiz **zehr-âb**, yediğimiz -kaba bir ta'bîrle anlatayım- **meşe** sopası idi. Bâbîâli siyâseten bir oyun oynuyordu ki elindeki **kuzu** muydu, değil miydi farkına varamıyordu. Nazarımızda vatan **kemâl**-i cemâlini kaybetmiş, Boęaziçi âdetâ bir karasu olmuştu. **Müfid** ve **nâfi** bir şey vücûda getirmek için otuz senede hiçbir teşebbüs icrâ edilmedi.

Ma'ârifî tavsî' eyleyecek **ârif** bir zât, kendisine hazîne teslîm edilebilecek **emîn** bir el, siyâset-i hâriciyyemizi idâre edecek **mâhir** bir diplomat bulunamıyor ve **bu şu** işe karışıyorlardı, sanki imâm-dârân-ı umûrun samîn-i **cenânı** sermâye-i **ismetten** hâli kalmış, hiss-i rahmi unutmıştu. Millet bir hasta-i muhtazır ve ân-be-ân vürûd-ı **emr-i Allah'a**

muntazırdı. **Habîb şefik** Hudâ en ummadığımız zamanda en büyük eser-i lûtfu gösterdi; adi ü hakkı i'âde etti. **Sabri** tükenen mağdûrîn-i millet felâh ve **fevzi** buldu. Gönüller zevk u **şevki** tattı. Herkes ez- dil ü can tâlib olduğu hürriyete kavuştu. Ey azîz vatandaşlar, şimdi **nâ'il** olduğumuz ni'mete bir ömr-i **câvid** temenni edelim...

(*Kalem*, S.30,12 Mart 1325, s.6.)

Notlar:

1) Sadettin Nüzhet, *Cenap Şahabettin* (İstanbul, 1934) adlı monografisinde, şairin, adı geçen takma adla yayımlanan yazılarının altı olduğunu belirtiyor (s.14). Ancak, Ergun'un verdiği listedeki "İhânet-i Deryâ" başlıklı yazı, Cenab'ın Avrupa gezisine ait bir anısını içerir ve kendi imzasıyla basılmıştır.

2) Dahhâk ve Gâve hakkında genif bilgi için bkz.: Dr. İskender Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, 2. B., Akçağ Yayınları, Ankara 1990. s.119; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (yayına haz.: Doç. Dr. Cemal Kurnaz), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992, s.113-114.

3) **Bold** dizilen yerler metne aittir.

Polemik, S.1,Ocak-Şubat 1994, s.57-60.